

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет №6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності»
обов'язковий компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

**Тема №9 Особливості підготовки та професійного удосконалення
психологів**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
(протокол від 17.08.2022 № 7)

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук,
Бондаренко Л.О.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури, кандидат психологічних наук, доцент Павлик О. М.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А.А.

План лекції

1. Вища психологічна освіта.
2. Основні посади психолога.
3. Професійне зростання та кар'єра психолога.

Рекомендована література:

Основна

1. Бочелюк В. Й., Зарицька В.В. Психологія: вступ до спеціальності : Навч.посібник. К. : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
2. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ до спеціальності. 2-ге вид. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 256 с. URL:https://ipodp.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/03/Dutkevich_Savits_ka_Praktichna_psikhologiya_2005.pdf
3. Приходько Ю.О. Практична психологія: введення у професію. Навч.посібник. 2-е вид. К.: Каравела, 2010. 232 с. URL:http://www.caravela.kiev.ua/files/file/pages_07_pracpsych_vvedprof_zm_st_pere_dmov_a_2017.pdf
4. Савчин М.В., Гавриш З.С. Вступ до спеціальності : психолог, практичний психолог : навчальний посібник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2017. 400 с.

Додаткова

5. Усатенко О. Супервізія як метод підвищення професіоналізму психолога-практика // *Психологія і суспільство*. 2018. №2. С.168- 172.

Текст лекції

Питання 1. Вища психологічна освіта.

В Україні на сьогодні не існує інших форм базової підготовки психологів, крім вузівської системи навчання. Ця ситуація є характерною і для більшості інших країн, де терміни навчання професійних психологів варіюються, але не опускаються нижче п'яти років. Незважаючи на те, що в даний час існує як очна форма навчання психологів, так і заочна, а останнім часом стала виникати і дистанційна, повноцінне формування професіонала-психолога, перш за все, передбачає очне навчання. Це не означає неможливість спроб освоїти психологію і в інших формах, але студент повинен чітко усвідомлювати необхідність по ходу навчання і після закінчення університету «добирати» відсутню практику під керівництвом досвідчених професіоналів. Наскільки б не був талановитий студент, хоч би блискуче він ні освоїв різноманітні теоретичні позиції, класифікаційні схеми, цього недостатньо, щоб вважатися психологом.

Психологічна наука, яка пережила в Україні чимало важких років, довгий час не мала безпосередньої стабільної «офіційної» вузівської бази, бо не було спеціалізованих психологічних факультетів вищих навчальних закладів. Вона черпала кадри з надр філософських та біологічних факультетів університетів, де існували психологічні відділення. Перші психологічні факультети були відкриті у 1966 році в двох найбільших університетах СРСР

- Московському, Ленінградському та Тбіліському. Трохи пізніше такий факультет з'явився і в Ярославлі.

Психологічне відділення на базі філософського факультету в Київському державному університеті імені Т.Г.Шевченка було відкрито у 1967 році. У 1991 року на базі відділень соціології та психології був створений окремий факультет соціології та психології. В 2008 році цей факультет був розділений, і з'явився факультет психології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Перше психологічне відділення в Харкові було відкрито на базі біологічного факультету Харківського державного університету у 1972 році. А факультет психології було створено в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна у 2000 році.

На сьогодні ці факультети є найбільшими психологічними факультетами в Україні.

Академічна університетська освіта, яку здебільшого отримували студенти-психологи до кінця вісімдесятих років, не могла задовольняти запитами живої практики, яка потребувала фахівців, які не тільки знають психологічну теорію, а й вміють застосовувати її для вирішення конкретних життєвих проблем. Треба було робити фахівці для індивідуальної і групової практичної психологічної роботи. У зв'язку з різко збільшеним попитом на фахівців-психологів відбулися помітні якісні і кількісні зміни в психологічній освіті. Спочатку була організована система короткострокових (дев'ятимісячних) курсів з підготовки психологів для шкіл, в основному на базі вже наявної вищої педагогічної освіти. Потім були відкриті факультети психології і педагогіки в педагогічних інститутах і університетах. Однак, незважаючи на повсюдне відкриття короткострокових курсів з підготовки практичних психологів і стрімке збільшення числа ВНЗ, які дають вищу психологічну освіту, цю проблему досі не можна вважати вирішеною.

На сьогоднішній день на території України налічується безліч факультетів психології, відкритих в державних і недержавних вищих навчальних закладах.

Стандарт вищої освіти України із галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія першого (бакалаврського) рівня, рівень освіти: Бакалавр, було затверджено у 2016 році. Стандарт вищої освіти України із галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія другого (магістерського) рівня, рівень освіти: Магістр, затверджено у 2017 році. Випускники психологічних факультетів та відділень, як правило, отримують спеціальність 053 «Психологія» (Практична психологія). Нормативний термін освоєння основної освітньої програми підготовки психолога за фахом 053 «Психологія» при очній формі навчання складає 4

роки для бакалавра і 1,5 роки для магістра.

Згідно з Законом України «Про вищу освіту» (2018 р.) підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на таких рівнях вищої освіти: початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень; науковий рівень.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: 1) молодший бакалавр; 2) бакалавр; 3) магістр; 4) доктор філософії / доктор мистецтва; 5) доктор наук.

Нормативним документом, який регламентує нормативні, компетентні, кваліфікаційні, організаційні, навчальні та методичні вимоги у підготовці бакалаврів та магістрів, є освітня програма.

Як відомо, професія «психолог» на Заході з'явилася на початку ХХ століття. Найбільшого розвитку вона набула в США, Великобританії, Австрії, Німеччині, Франції, Швейцарії. У цих країнах із самого початку фахову підготовку психолога реально здійснювали за трьома напрямками, тобто психолога готували за трьома типами психологічної професії:

1) психолог-науковець, основна діяльність якого пов'язана з науковими дослідженнями, спрямованими на пошук нових психологічних знань, встановлення психологічних закономірностей;

2) викладач психології, основна діяльність якого – навчання інших психологічним знанням і психологічна просвіта (читання лекцій, проведення семінарів, керівництво психологічною самоосвітою людей);

3) психолог-практик, основна діяльність якого - використання психологічних знань для вирішення практичних завдань (психологічна діагностика, консультування, психотерапія, психокорекція, психологічна профілактика).

Варто наголосити, що кожен із цих типів психологічної професії висуває певні вимоги до професійної підготовки та здібностей спеціаліста. Відомо, що хороший учений не обов'язково може бути хорошим викладачем чи практиком, а хороший практик - бути одночасно й хорошим ученим чи викладачем. Адже *професія науковця* потребує здібностей до пошуку нових психологічних знань, їхнього узагальнення та встановлення закономірностей розвитку психіки людини. Професія *психолога-практика* вимагає вміння використовувати психологічні знання на практиці у процесі роботи з клієнтами, вміння надавати людині психологічну допомогу, що потребує не тільки альтруїстичної спрямованості, а й конкретних професійних знань, умінь та навичок. А професія *викладача-психолога* вимагає здатності систематизувати наявні психологічні знання та вміння передати їх іншим людям. Отже, кожен із названих типів психологічної професії вимагає як відповідної підготовки спеціаліста, так і наявності специфічних здібностей та умінь. Хоча, безумовно, трапляються випадки, коли спеціаліст-психолог володіє одночасно багатьма здібностями й може успішно поєднувати декілька типів психологічної діяльності. Проте це не є правилом, а швидше винятком із

Після закінчення ВНЗ і отримання диплома за спеціальністю «Психологія» фахівець може працювати як в спеціалізованих центрах, що надають відповідні послуги, так і в штаті підприємств і організацій іншого профілю (шкільний психолог, клінічний психолог, фахівець з психології праці на виробництві і т. п.). Деякі психологи не мають постійного місця роботи, а займаються приватною практикою або виконують будь-які разові замовлення.

- менеджер з персоналу;
- психолог у закладах освіти (менеджер з освіти);
- викладач середнього навчального закладу;
- викладач спеціалізованого навчального закладу;
- психолог-валеолог;
- фахівець у галузі праці та зайнятості населення;
- психолог;
- психолог-консультант;
- соціальний робітник;
- фахівець із найму робочої сили;
- організатор з персоналу;
- помічник керівника виробничого підрозділу;
- психолог в органах державної влади та управління
- інспектор з соціальної допомоги;
- фахівець з вирішення конфліктів у побутовій сфері;
- лаборант у галузі освіти.

Магістр психології може обіймати посади, які орієнтовані на вирішення нестереотипних задач, вирішувати професійні завдання у сфері психологічної практики, досліджувати психологічні проблеми на науковому рівні:

- викладач вищого навчального закладу;
- науковий співробітник (психологія);
- психолог;
- консультант центральної психолого-медико-педagogічної консультації.

Найважливіша якість діяльності психолога - професійна компетентність, або професіоналізм, що включає в себе професійні знання, вміння, навички,

здібності. У число характеристик професійної компетентності також входять: діапазон професійних можливостей, досконале володіння інструментарієм, прийомами і технологіями професійної діяльності. Професійна компетентність психолога проявляється в творчому характері його діяльності, в активному пошуку новаторських підходів і інноваційних технологій, особистої ініціативи і професійної комунікабельності.

Випускник вищого навчального закладу за спеціальністю «психологія» повинен задовольняти цим вимогам. Крім цього для успішної роботи психолог повинен постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності, брати участь в курсах підвищення кваліфікації, спеціалізованих семінарах з окремих проблем психології. Самоаналіз досвіду роботи і самовдосконалення професійних умінь допомагають психологу досягати більш високих результатів у своїй діяльності.

У сфері наукової психології та педагогічної діяльності професійна кваліфікація відбивається в системі наукових ступенів (кандидат і доктор психологічних наук) і вчених звань (доцент і професор).

Фахівці з вищою освітою можуть продовжити навчання в аспірантурі або відразу після закінчення вузу, або після набуття досвіду роботи за фахом. Аспірантура за різними напрямками існує в багатьох університетах. Перелік спеціальностей в аспірантурі аналогічний переліку спеціалізацій в університеті: загальна психологія, психологія особистості, педагогічна психологія і т.д. При вступі до аспірантури зазвичай складаються вступні іспити з психології, філософії та іноземної мови, а також готується реферат з однієї з психологічних проблем. Час навчання в аспірантурі - 3 роки (4 роки при заочній формі навчання). За цей час аспіранти вивчають філософію, іноземну мову, педагогіку і психологію вищої освіти, курси психології за фахом. Можливе вивчення і деяких інших предметів, затверджених в університеті. За весь термін навчання аспіранти складають кандидатські іспити з філософії, іноземної мови, спеціальності.

Одна з найважливіших форм професійної підготовки в аспірантурі - проведення під керівництвом наукового керівника психологічного дослідження, в якому здобувач наукового ступеня повинен показати вміння вирішувати конкретну наукову проблему. Підготовлена на цій основі дисертація захищається у спеціалізованій вченій раді. Після успішного захисту аспіранту присвоюється вчений ступінь доктора філософії в галузі психології (кандидата психологічних наук з відповідної спеціальності).

Вищою професійною психологічною кваліфікацією в Україні є вчений ступінь доктора психологічних наук.

Доктор наук - це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Ступінь доктора наук присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти чи наукової установи за результатами публічного захисту наукових досягнень у вигляді дисертації або опублікованої монографії, або за сукупністю статей, опублікованих у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях, перелік яких затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Спеціального навчання для цього не проводиться. Присудження вченого ступеня затверджується Вищою атестаційною комісією України.

Не слід плутати ступінь доктора філософії (PhD), використовувану в багатьох країнах для вищої наукової кваліфікації психологів, а в останні роки

– в Україні, з науковим ступенем доктора психологічних наук в Україні. Для отримання останньої потрібно набагато більш висока кваліфікація і більш фундаментальний досвід психологічного дослідження. Ступінь доктора філософії (PhD) прирівнюється до наукового ступеня кандидата психологічних наук.

Крім вчених ступенів для оцінки рівня кваліфікації професійних психологів у науковій та педагогічній сфері існує також система вчених звань. Психологам, які працюють у наукових або вищих навчальних закладах, можуть бути присвоєні звання доцента і професора. Звання доцента зазвичай присвоюється фахівцям, що мають вчений ступінь кандидата психологічних наук, досвід наукової та педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах. Звання професора зазвичай присвоюється фахівцям, що мають вчений ступінь доктора психологічних наук, а також великий досвід наукової, педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах, а також керівництва науковою роботою аспірантів.

Для фахівців, які вже отримали вищу освіту за іншою спеціальністю в університетах існують різні форми підвищення кваліфікації та перепідготовки психології. Це може бути повний курс отримання другої вищої освіти за державними стандартами, але в скорочений термін. Зазвичай це вимагає 3,5 роки заочного навчання. За цей період студенти вивчають всі фахові дисципліни, за винятком тих, які вони вже вивчили під час отримання першої вищої освіти (загальноосвітні, гуманітарні, соціально-економічні тощо). Друга вища освіта є в Україні платною. Для фахівців з вищою освітою в інститутах і університетах організовуються також короткострокова післядипломна освіта (підвищення кваліфікації).

В цілому, базова психологічна освіта протягом 4-5,5 років навчання у вищих навчальних закладах є найбільш кращим шляхом у професійній підготовці психологів.

Професійне зростання практичного психолога оцінюється в кваліфікаційні категорії, які йому присвоюються експертними комісіями. У сфері практичної психології система оцінки рівня професійної кваліфікації включає в себе 1, 2 і 3 кваліфікаційні категорії, які присвоюються в залежності від досвіду роботи, якості володіння професійними вміннями. Здібності, професійно необхідні для практичного психолога, поки вивчені мало.

Нормативно-правовий статус психолога визначається відповідними

міністерствами і відомствами, уповноваженими вирішувати це питання.

Можливості кар'єрного росту, якщо говорити вузько про професію психолога, в основному зводяться до професійного вдосконалення, що дозволяє стати затребуваним і високооплачуваним фахівцем. Можна створити власний бізнес, спрямований на надання психологічних послуг.

У найзагальнішому плані можна виділити два основних напрямки («вектори») професійного самовдосконалення психолога:

1. *Постійне поліпшення своєї роботи*, що в свою чергу, передбачає: а) рішення проблем клієнтів (в ідеалі - формування у клієнтів готовності до самостійного вирішення своїх проблем); б) розробку нових методів роботи;

в) формування в самому собі готовності до вирішення все більш і більш складних (і цікавих) психологічних проблем, тобто розвиток себе як професіонала і т. п.

2. *Особистий розвиток і саморозвиток в професії*. Сама професійна діяльність є однією з важливих умов реалізації і розвитку кращих творчих можливостей людини. При цьому професія «психолог» дає для цього особливі можливості і перспективи і не використовувати їх - це вищий прояв «дурниці».

На вищих рівнях свого прояву і професійна, і життєва, і особистісна лінії розвитку взаємопроникають і доповнюють одна одну.